



Figure 1 logo vrouwenraad

Combinatie beroeps- en gezinsleven

Het Vrouwenraadcombinatiemodel trekt krijtlijnen voor een evenwichtige combinatie van de dagelijks activiteiten van alle vrouwen en mannen met of zonder kinderen, binnen het concept van een sterke democratie.

We actualiseren onze Kadertekst Combinatie beroeps- en gezinsleven van 2008 waarin we de focus legden op het evenwicht in de tijdsverdeling v/m. In 2012 voegen we het aspect van de verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen eraan toe.

INHOUDSTAFEL

<i>Inleiding/achtergrond</i>	3
Op zoek naar evenwicht in de tijdsverdeling.....	3
Combinatiemodellen vanuit verleden tot heden.....	6
Mogelijke ontwikkeling van de activiteitsgraad v/m.....	8
Mogelijke ontwikkeling van fasen van het matige combinatiemodel	9
Welke combinatiemodellen zijn mogelijk en wenselijk in de toekomst? ...	9
Symmetrisch volledig combinatiemodel	11
De verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen v/m.....	13
De gewenste versus de feitelijke toekomstige arbeidsverdeling	24
<i>Uitgangspunten van het VR Combinatiemodel</i>	24
Wat houdt het VR Combinatiemodel in?.....	25
Wat met de vrije keuze om al dan niet beroepsarbeid te verrichten?	26
Wat met strikte gelijkheid?.....	28
Wat met de waarden solidariteit en efficiëntie?	28
Wat is een normale ‘volwaardige’ baan in het VR Combinatiemodel ?.....	28

Inleiding/achtergrond

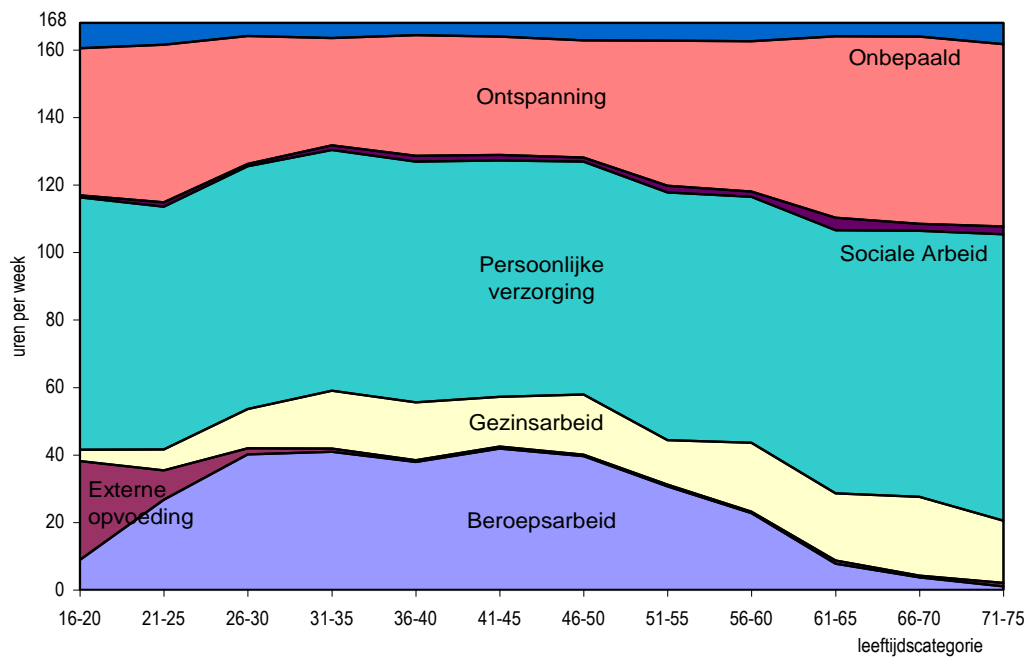
Op zoek naar evenwicht in de tijdsverdeling

Gezinnen zijn constant op zoek naar evenwicht om beroeps- en gezinsleven zo optimaal mogelijk te kunnen combineren. De overheid creëert hiervoor diverse maatregelen/mogelijkheden: ouderschapsverlof, tijdskrediet, deeltijds werk, kinderopvang, thuiswerk, wat lastenverlaging, enzovoort.

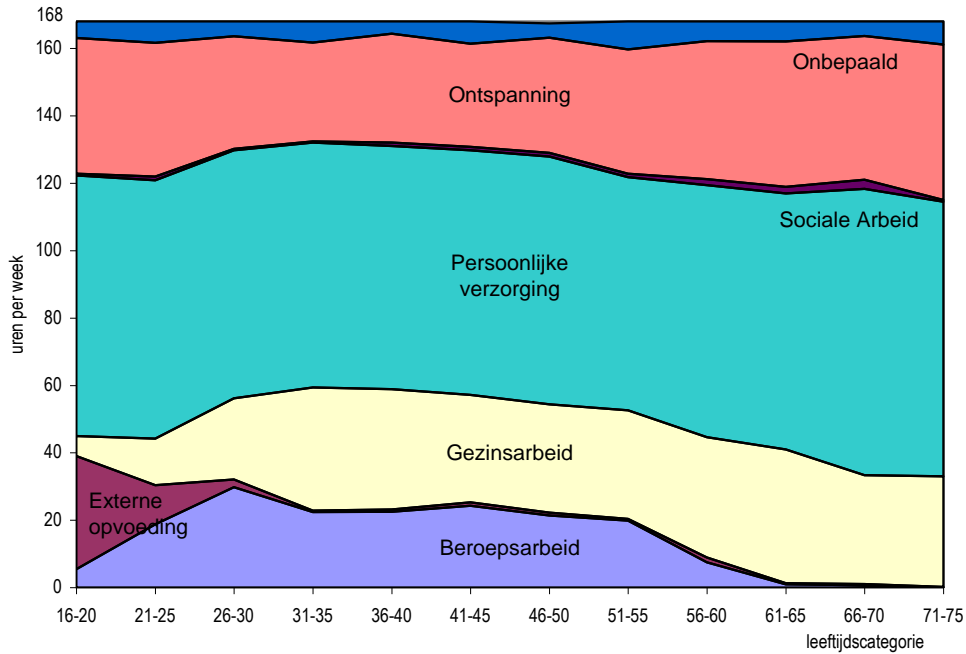
De Vrouwenraad stelt echter al jaren vast dat vooral vrouwen hun loopbanen onderbreken of tijdelijk op een lager pitje zetten. Binnen de gezinnen wordt het evenwicht dan wel op een bepaalde manier hersteld maar voor de individuen (vrouwen/mannen) is er duidelijk sprake van een onevenwicht. Waar wij naar streven is een evenwichtige combinatie van beroeps- en gezinsleven.

Onderstaande figuur toont de combinatie van activiteiten, uitgedrukt in het aantal uren per week in de periode 1998-2000. Mannen en vrouwen in België.

Figuur 1. Gemiddeld aantal uren dat mannen (16 tot 75 jaar) per week besteden aan de hoofdactiviteiten, naar leeftijd
(Van Dongen et al., 2001; Van Dongen, 2006)



Figuur 2. Gemiddeld aantal uren dat vrouwen (16 tot 75 jaar) per week besteden aan de hoofdactiviteiten, naar leeftijd (Van Dongen et al., 2001; Van Dongen, 2006)

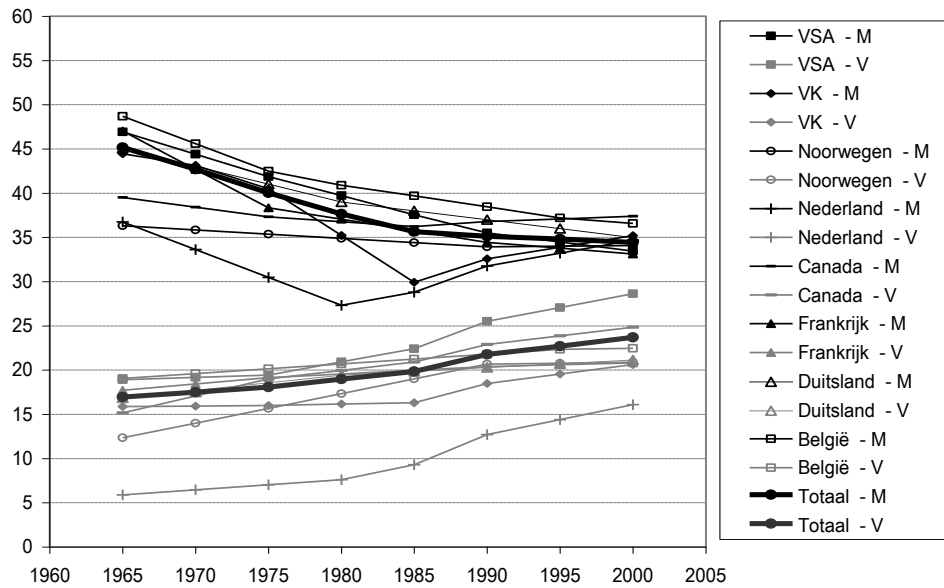


Hieruit blijkt dat het onevenwicht tussen vrouwen en mannen het grootst is op het vlak van beroeps- en gezinsarbeid. De verschillen v/m wat betreft de tijd die aan persoonlijke verzorging, vrije tijd, opleiding en verplaatsing wordt besteed, zijn minder groot. Daarom willen wij met het oog op beleidsaanbevelingen de klemtoon leggen op de combinatie of de verdeling van het beroeps- en gezinsleven.

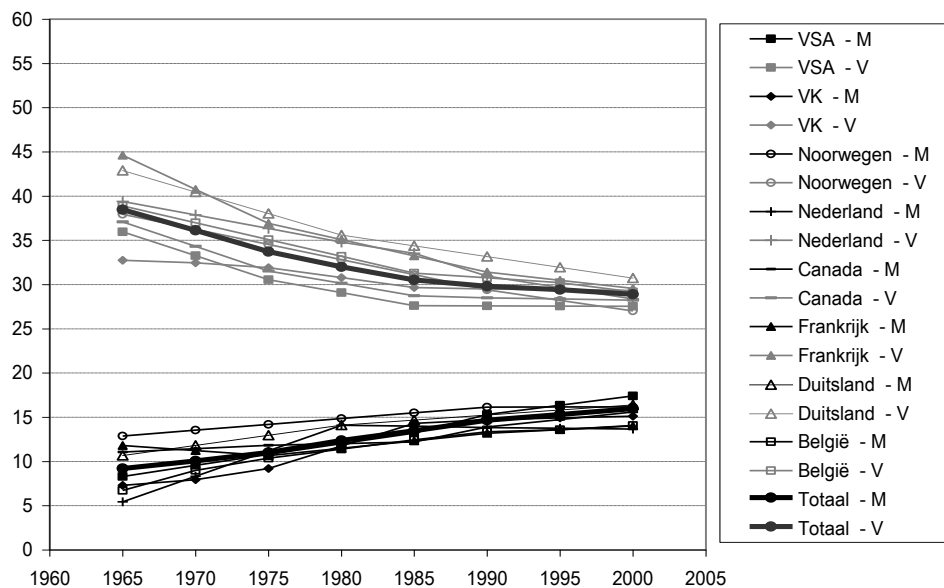
Het aantal uren beroepsarbeid per week neemt wel toe in een aantal Westerse landen waaronder België.

De zwarte curven bovenaan in figuur 3 zijn die van de mannen en de grijze curven onderaan die van de vrouwen. De vetgedrukte curve toont de trend voor al deze landen samen. De kloof tussen mannen en vrouwen neemt snel af in de periode 1965-1985. In de periode 1985-2000 verkleint de kloof nog verder maar in een minder snel tempo.

Figuur 3. Ontwikkeling van het gemiddeld aantal uren beroepsarbeid van mannen en vrouwen tussen 20 en 59 jaar in enkele westerse landen (1965-2000) (Van Dongen, 2008)



Figuur 4. Ontwikkeling van het gemiddeld aantal uren gezinsarbeid van mannen en vrouwen tussen 20 en 59 jaar in enkele westerse landen (1965-2000) (Van Dongen, 2008)

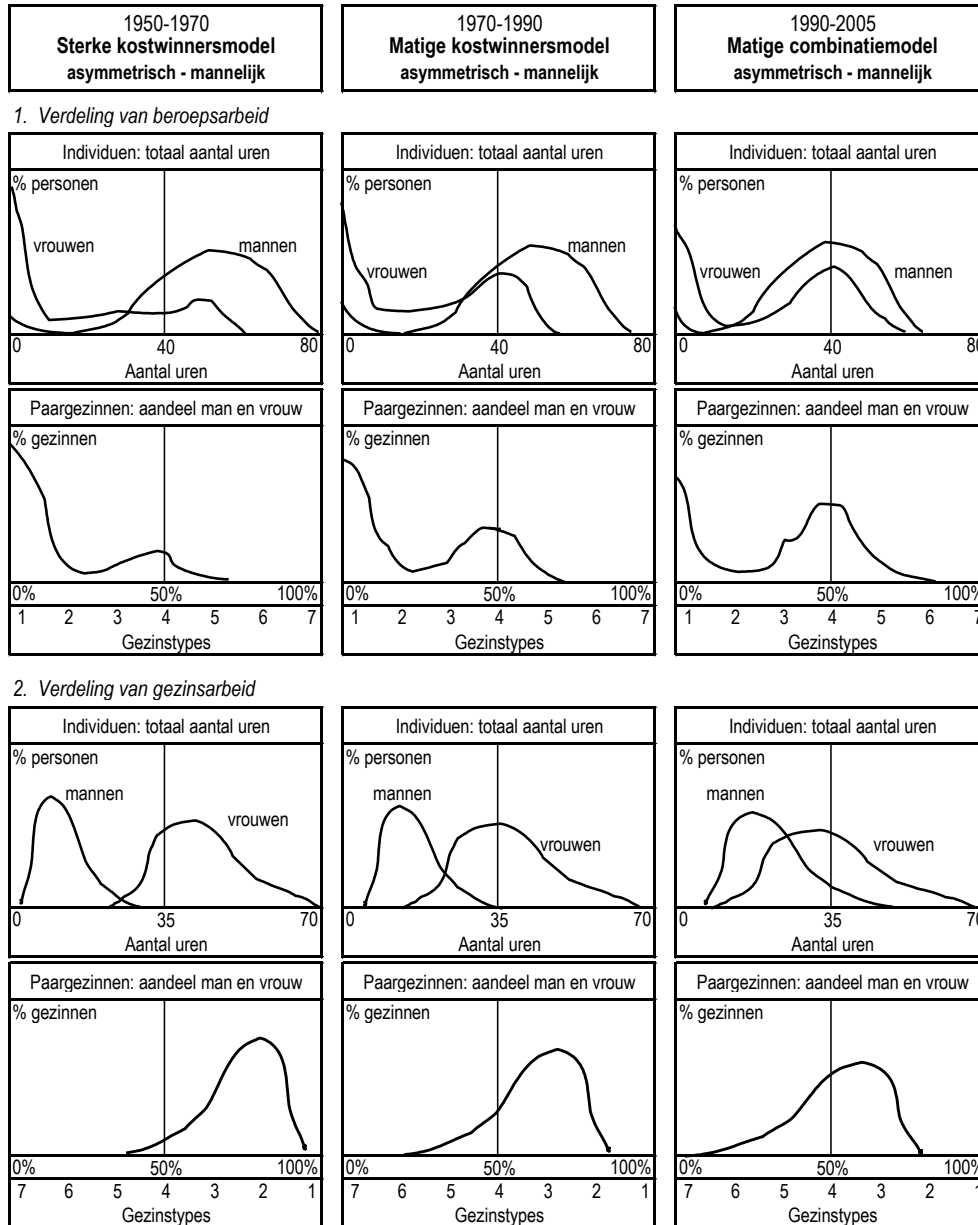


In vergelijking met figuur 3 liggen de curven van de vrouwen bovenaan en die van de mannen onderaan. In 2000 blijkt de kloof tussen vrouwen en mannen nog vrij groot te zijn.

Combinatiemodellen vanuit verleden tot heden

Om het combinatiemodel te verduidelijken, verwijzen we eerst naar de drie historische modellen voor de verdeling van beroepsarbeid en gezinsarbeid binnen de gezinnen tussen 1950-2005.

Figuur 5. Hypothetisch model voor de verdeling van beroeps- en gezinsarbeid tussen mannen en vrouwen en binnen gezinnen (1950-2005) (Van Dongen, 2008)



Deze modellen zijn het resultaat van een historische reconstructie die grotendeels gebaseerd is op empirische gegevens van de voorbije decennia.

Omstreeks 1950 introduceren de meeste West-Europese landen het sterke mannelijke kostwinnersmodel als basis voor de ontwikkeling van de welvaartstaat en nemen ze een aantal structurele beleidsmaatregelen om dit model te ondersteunen. Er is een erg onevenwichtige verdeling van beroepsarbeid tussen mannen en vrouwen. Een klein deel vrouwen is wel altijd beroepsactief gebleven vooral in voltijdse banen omdat deeltijdse arbeid toen nog niet ontwikkeld was. In deze periode is de financiële basis voor het solidariteitssysteem ook vrij zwak. De overheid investeert bovendien nauwelijks in opleiding, in oudere mensen, in mensen met een handicap,...

De periode 1970 -1990 is die van het matige kostwinnersmodel. Meer vrouwen treden toe tot de arbeidsmarkt. Deeltijdse jobs kennen een opmars.

1990 - 2005 is de periode van het matige combinatiemodel. In de westerse landen zijn er een aantal varianten (zie hieronder). Er is sprake van een meer gelijke verdeling van beroeps- en gezinsleven tussen vrouwen en mannen. De activiteitsgraad van vrouwen stijgt constant.

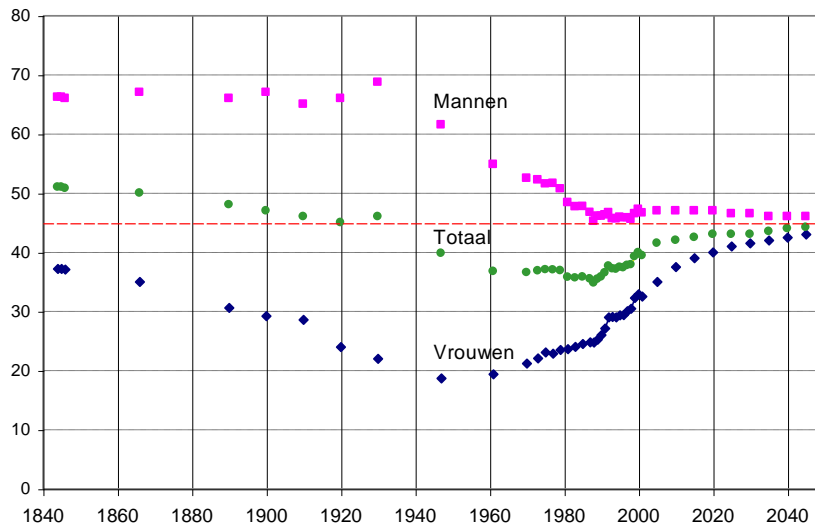
Verskillende fases of varianten van het matige combinatiemodel kunnen momenteel worden onderscheiden in de diverse (types van) landen in Europa:

- Type 1: het zwakkere zuidelijke combinatiemodel (matig kostwinnersmodel) in Italië, Spanje, Griekenland, Cyprus en Malta;
- Type 2: het matige continentale model in België, Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, Luxemburg, Nederland en Portugal;
- Type 3: het matige Anglo-Saksische combinatiemodel in het Verenigd Koninkrijk, Ierland, de VSA en Canada;
- Type 4: het verder gevorderde Noordelijke combinatiemodel in Zweden, Denemarken, Noorwegen, Finland en IJsland;
- Type 5: het Oost-Europese combinatiemodel in de landen van Oost-Europa.

Mogelijke ontwikkeling van de activiteitsgraad v/m

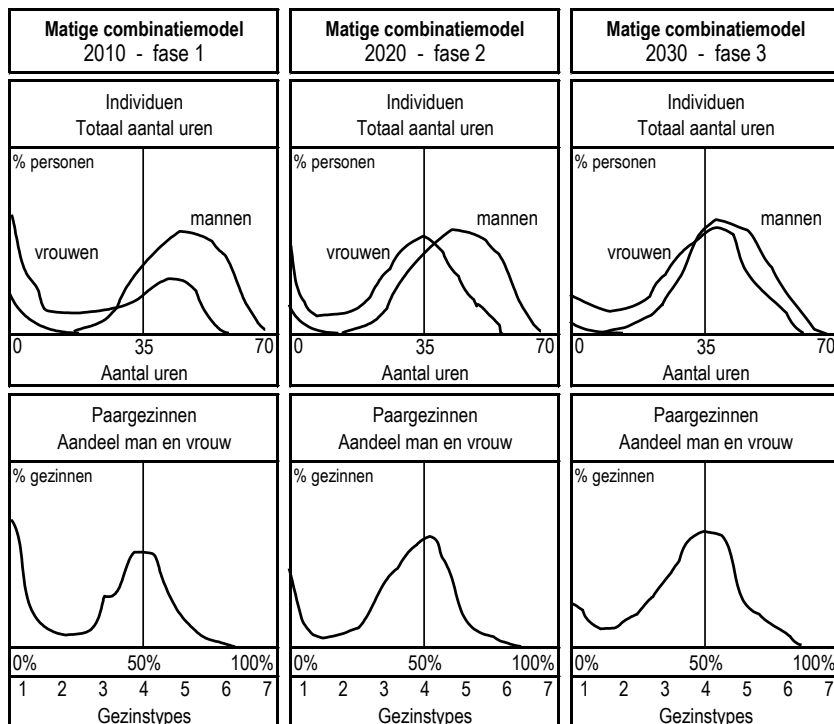
Figuur 7. Totale activiteitsgraad vrouwen en mannen in België: 1850-2000-2050 (Van Dongen, 2008, p. 100)

Totale activiteitsgraad België: 1850-2000 – 2050



Mogelijke ontwikkeling van fasen van het matige combinatiemodel

Figuur 8. Varianten of fasen van het matige combinatiemodel (Van Dongen, 2008)



Bovenaan staat het aantal uren beroepsarbeid van vrouwen en mannen, gegroepeerd rond 35 uur per week. Onderaan staat de verdeling van de beroepsarbeid binnen de paargezinnen (v/m of v/v of m/m, of enkel vrouw of man, met of zonder kinderen), gegroepeerd rond de 50% (gelijke) tijdsverdeling.

Deze figuur tekent een mogelijke ontwikkeling in de nabije toekomst maar geeft geen duidelijke oriëntatie op lange termijn.

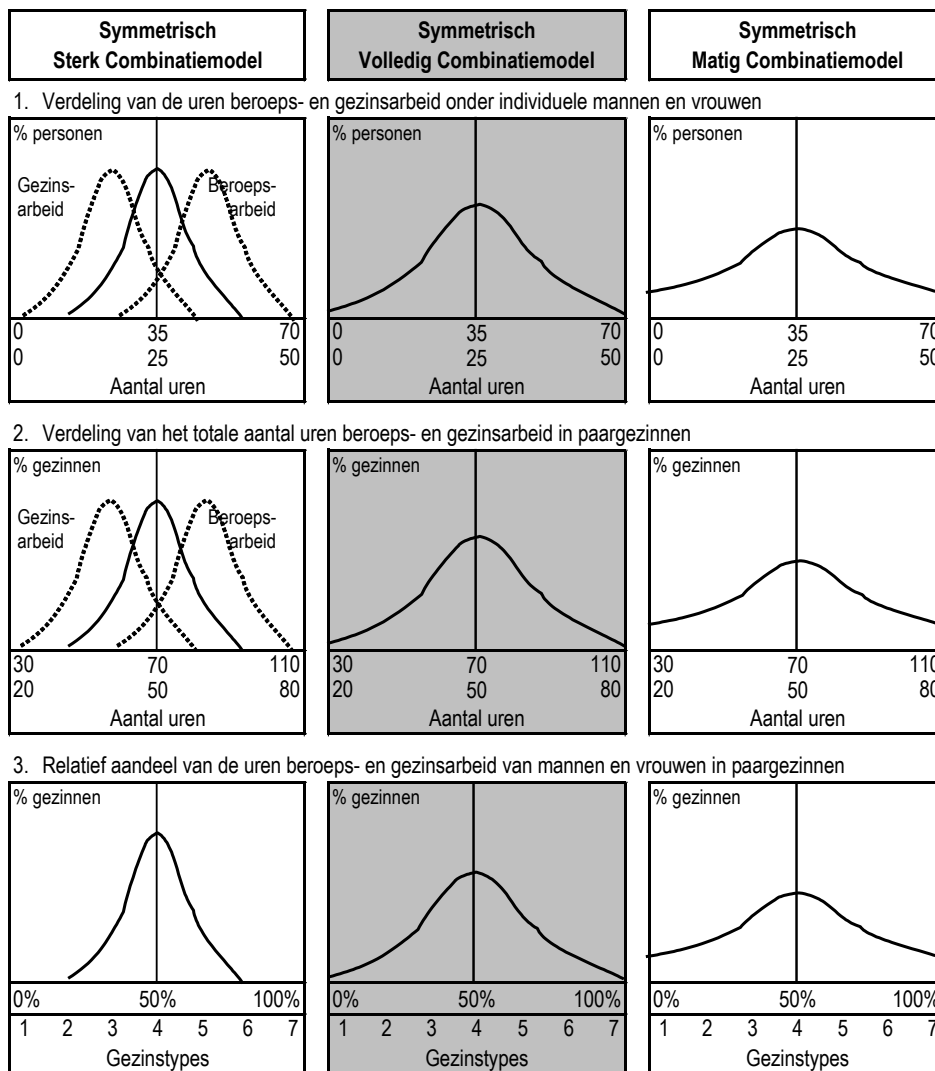
Vandaar het belang dat het beleid een lange termijnmodel vooropstelt als basis voor beleidsmodellen op korte termijn.

Welke combinatiemodellen zijn mogelijk en wenselijk in de toekomst?

Welk(e) model(len) kan/kunnen dan wel dienen voor de ontwikkeling van een toekomstig beleid?

Volgende figuur toont drie normatieve modellen die symmetrisch zijn. De vorm van de curve (smaller of breder) bepaalt het niveau van gelijkheid. Een smalle curve staat voor een hogere graad van gelijkheid en een bredere curve toont een lagere graad van gelijkheid binnen de groep vrouwen en mannen en binnen gezinnen.

Figuur 9. Normatieve toekomstmodellen voor de verdeling van beroeps- en gezinsarbeid van individuele mannen en vrouwen en in gezinnen (Van Dongen, 2008)



Het bovenste deel van de figuur toont voor de drie modellen de voorkeurverdeling van het aantal uren beroeps- en gezinsarbeid voor alle vrouwen en mannen in de beroepsbevolking, met of zonder partner, met of zonder kinderen (op macro niveau). Op de x-as staat een schaal van 0 tot 70u voor beroepsarbeid en van 0 tot 50u voor gezinsarbeid. Elke curve toont een mogelijk normatief antwoord op de huidige ongelijke verdeling van beroeps- en gezinsarbeid.

Het middelste deel toont de wenselijke verdeling van de totale beroeps- en gezinsarbeid van paargezinnen (twee volwassen partners).

Het onderste deel van de figuur toont de te verkiezen relatieve verdeling van beroeps- en gezinsarbeid tussen partners van paargezinnen, als een bijkomende voorwaarde voor de arbeidsverdeling (op micro niveau). Op de Y-as staat het procentueel aandeel van de paargezinnen

op basis van het relatieve aandeel van man en vrouw in de totale beroeps- en gezinsarbeid van het paargezin (X-as).

Het betreft hier dus drie ideale normatieve toekomstmodellen die kunnen dienen als instrument voor de beleidsdiscussie en dus als richtlijn voor de ontwikkeling van het beleid op lange termijn inzake de verdeling van beroeps- en gezinsarbeid.

Symmetrisch volledig combinatiemodel

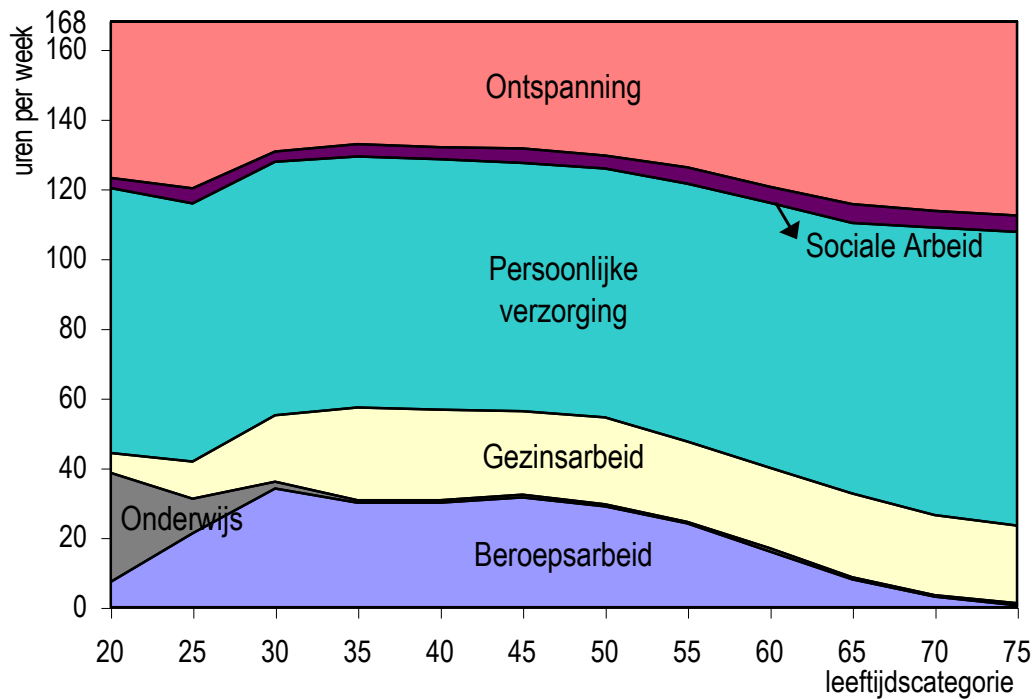
De Vrouwenraad wil op (middel)lange termijn een symmetrisch volledig combinatiemodel verwezenlijkt zien.

Voor de wetenschappelijke onderbouwing van dit model steunen wij ons op het 'Combinatiemodel als basis voor een geïntegreerd beleid voor de verdeling van beroeps- en gezinsleven'¹

De verdeling van het gemiddeld aantal uren dat vrouwen en mannen (16 tot 75 jaar) per week aan de activiteiten (beroepsarbeid, gezinsarbeid, onderwijs-opleiding, persoonlijke verzorging, sociale arbeid, ontspanning) besteden zou er in de toekomst als volgt kunnen uitzien (zie onderstaande figuur 10):

¹ Dit model is ontwikkeld door het CBGS (Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) en vanaf 01/04/2007 door de SVR (Studiedienst van de Vlaamse Regering). De belangrijkste referentiewerken voor ons zijn:

- Van Dongen, W., Beck, M. en Vanhaute, E., *Gezinsleven en beroepsleven. Het combinatiemodel als motor voor de actieve welvaartstaat*, CBGS-publicaties, Leuven-Apeldoorn, Garant, 2001
- Van Dongen, W., *Democracy of daily life in the Western World. The Combination Model as the basis for an integrated policy for the division of professional and family labour*, voorlopige versie van te publiceren rapport, 2006-2007.
- Van Dongen, W., *Naar een democratische arbeidsverdeling in Vlaanderen en Europa? Het Combinatiemodel als basis voor een geïntegreerd beleid*, SVR-Studie 2008/1, Studiedienst van de Vlaamse regering, Brussel 2008.

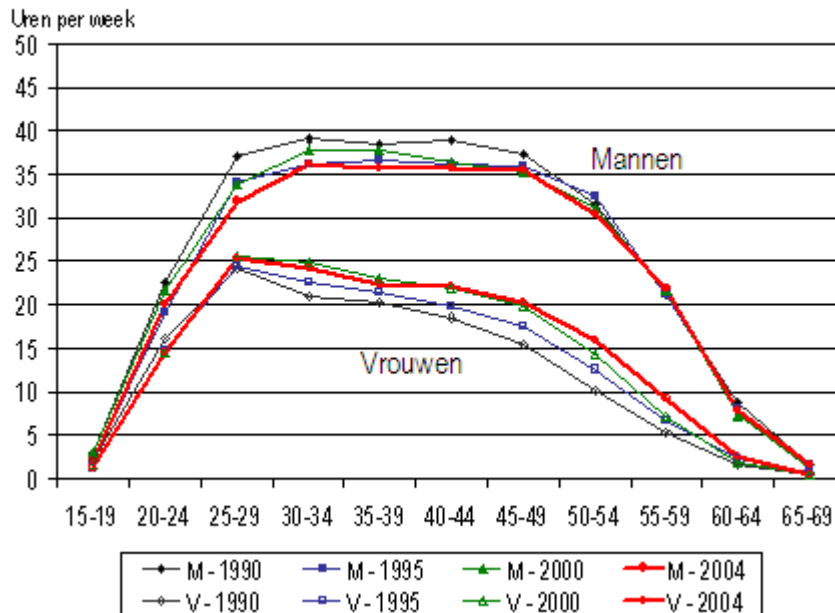


Voor de operationalisering op korte of middellange termijn binnen de eigen organisatie, werkt de Vrouwenraad een eigen versie van dit combinatiemodel uit: het Vrouwenraad Combinatiemodel, of kort het VR Combinatiemodel. Dit vormt dan de basis voor onze eigen beleidsvoorstellen. Het voordeel is dat we naar eigen inzichten het VR Combinatiemodel in de toekomst nog verder zullen/kunnen uitwerken, invullen of aanpassen. Op die manier worden mogelijke contradicties met het originele Volledige Combinatiemodel maximaal vermeden.

De verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen v/m

Figuur 6. Gemiddeld uren beroepsarbeid v/m per leeftijdscategorie in België 1990-2004 (Van Dongen)

Gemiddeld uren beroepsarbeid vlg. leeftijd – België 1990-2004



Vlaanderen

De Studiedienst van de Vlaamse regering (SVR) analyseerde de verdeling van de beroepsarbeid en het beroepsinkomen van vrouwen en mannen in Vlaanderen voor de periode 1997-2009 en ziet die verdeling als onderdeel van de ruimere tijdsverdeling en de verdeling van de middelen. Het beroepsinkomen wordt daarbij geplaatst tegenover het totale gezinsinkomen.²

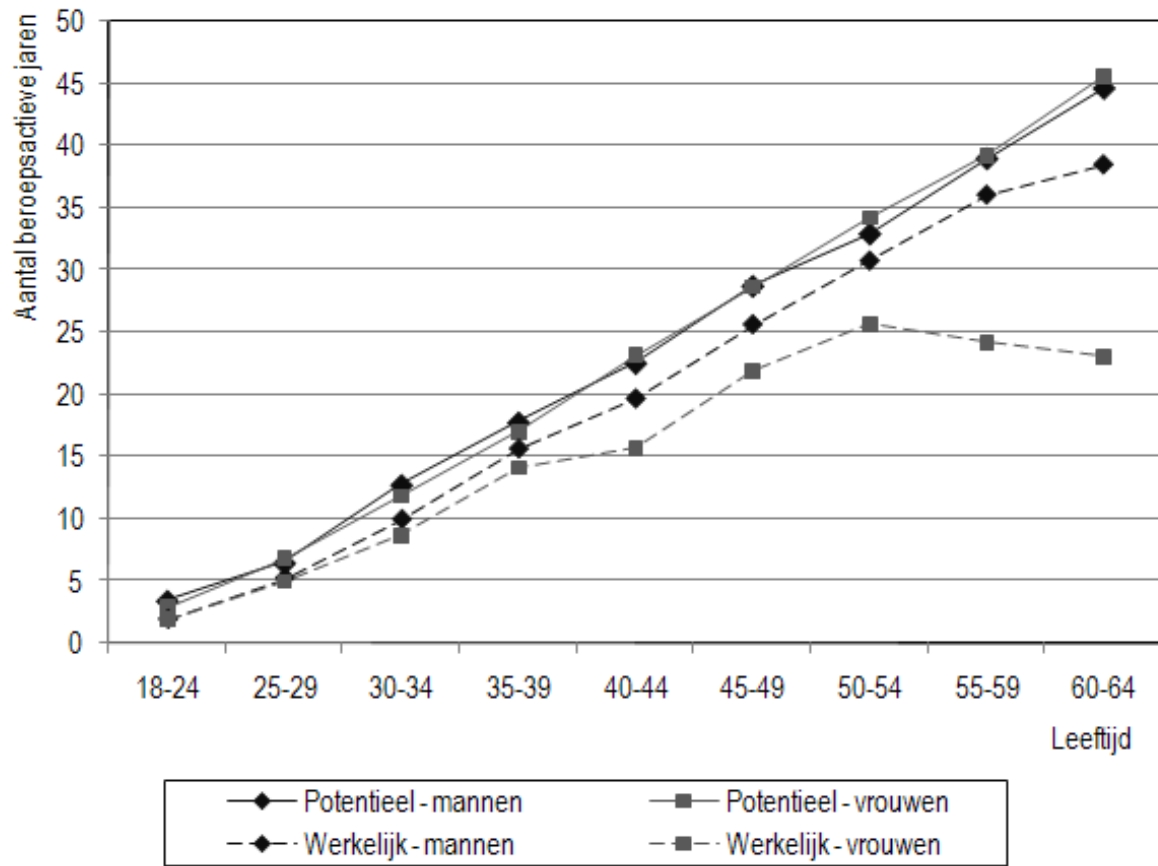
Volgende items werden onderzocht op basis van de SCV-enquête 'Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen' (2009) : de voorbije beroepsloopbaan; de huidige verdeling van beroepsarbeid, beroepsinkomen en gezinsinkomen; de toekomstige verdeling van de beroepsarbeid.

De voorbije beroepsloopbaan

De meeste mannen en vrouwen blijken een gevulde beroepsloopbaan te hebben gehad. Het *aantal beroepsactieve jaren* stijgt met de leeftijd maar bij vrouwen vanaf 45 jaar gebeurde dat iets minder snel. De kloof tussen het potentieel en het werkelijk aantal beroepsactieve jaren is het grootst bij de oudste generatie vrouwen. Veel vrouwen hebben ook een deeltijdse baan achter de rug:

² Van Dongen, W., Naar een meer democratische verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen in Vlaanderen?, in Dries Verlet & Marc Callens (red.), *De kwaliteit van het leven, een mozaïek van het dagelijks leven*, SVR-Studie 2010/3, p. 193-228.

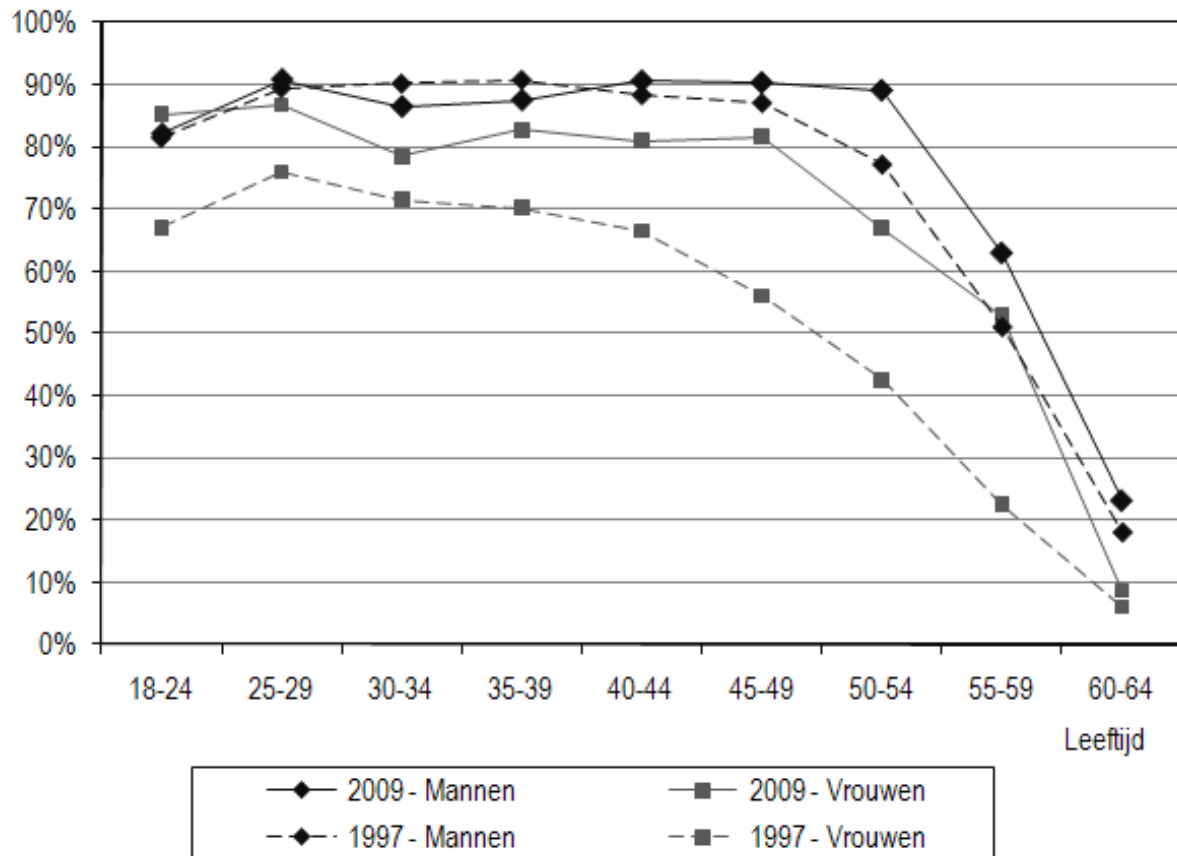
Figuur 10. Potentiële en reële beroepsactieve jaren naar leeftijd v/m in Vlaanderen in 2009 (Van Dongen, 2010, p. 196)



Huidige verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen

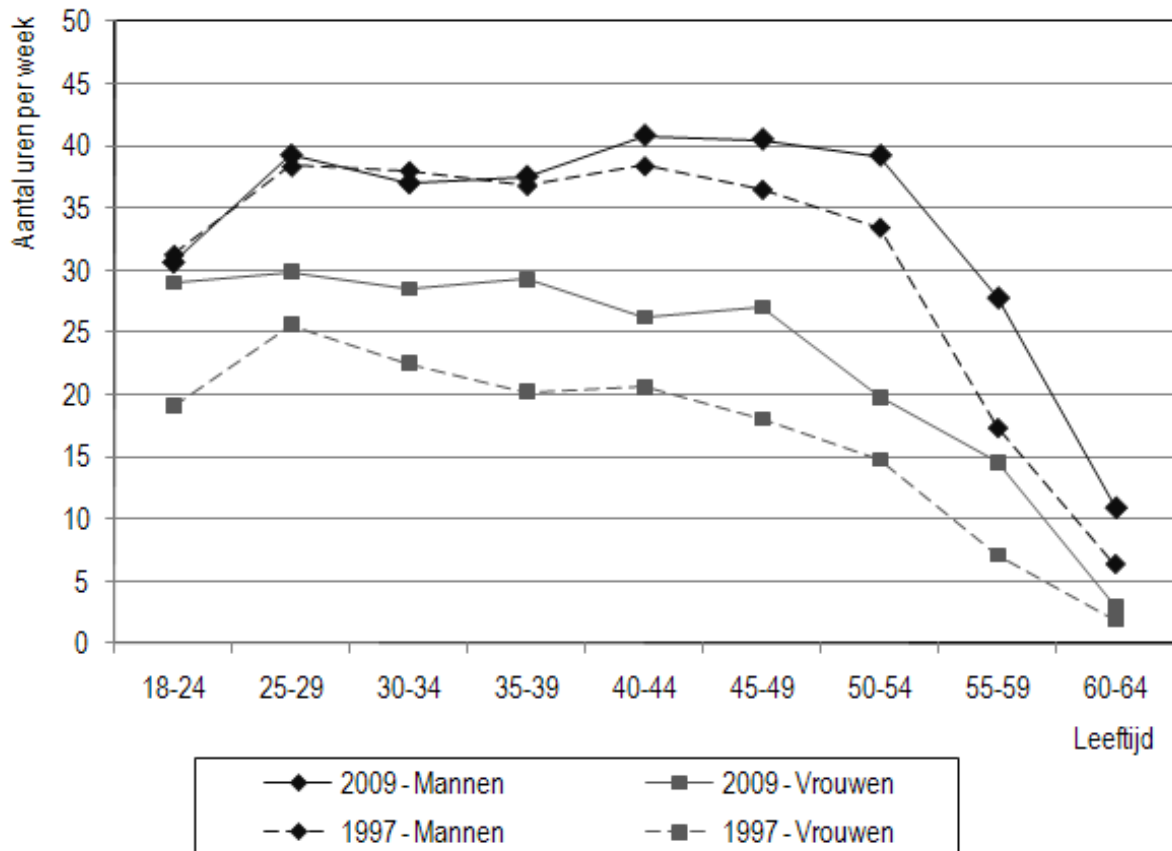
In 2009 is de *beroeps participatie* voor bijna alle leeftijdsgroepen v/m gestegen in vergelijking met 1997, vooral bij 50-plussers v/m, maar niet bij de mannen tussen 30 en 44 jaar:

Figuur 11. Beroeps participatie van Vlaamse mannen en vrouwen (18-64 jaar, zonder studenten) voor de diverse leeftijdsgroepen (1997 en 2009) (Van Dongen 2010, p.199)



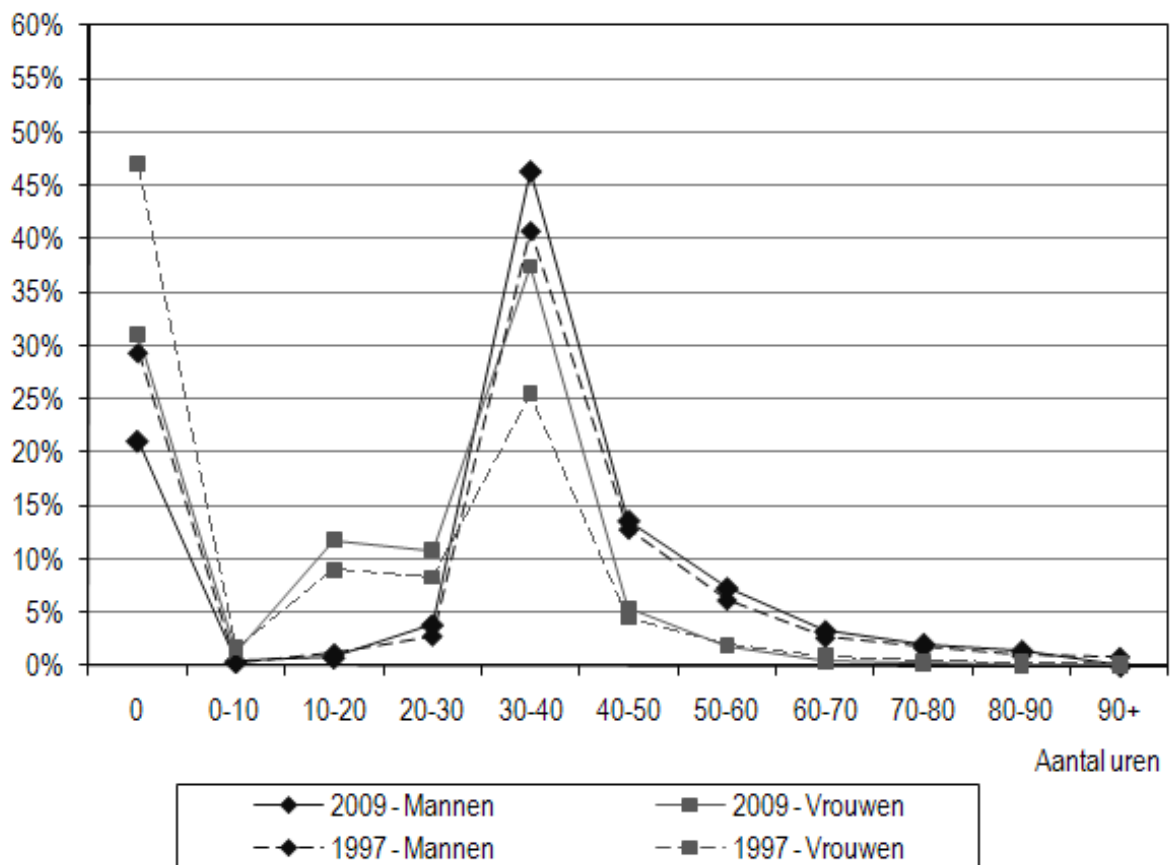
Het *gemiddeld aantal uren beroepsarbeid* ligt in bijna alle leeftijdsgroepen hoger in 2009 dan in 1997. De curve voor vrouwen is in 2009 hoger voor alle leeftijdsgroepen. Bij mannen valt de curve van 1997 en 2009 ongeveer samen tot **de leeftijd van 40 jaar**, daarna ligt de curve van 2009 hoger. De kloof tussen v/m is wat kleiner geworden maar de verschillen zijn er nog duidelijk in alle leeftijdsgroepen. Bij 50-plussers is er een hogere beroeps participatie:

Figuur 12. Gemiddeld aantal uren beroepsarbeid naar leeftijd v/m in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, p. 201)



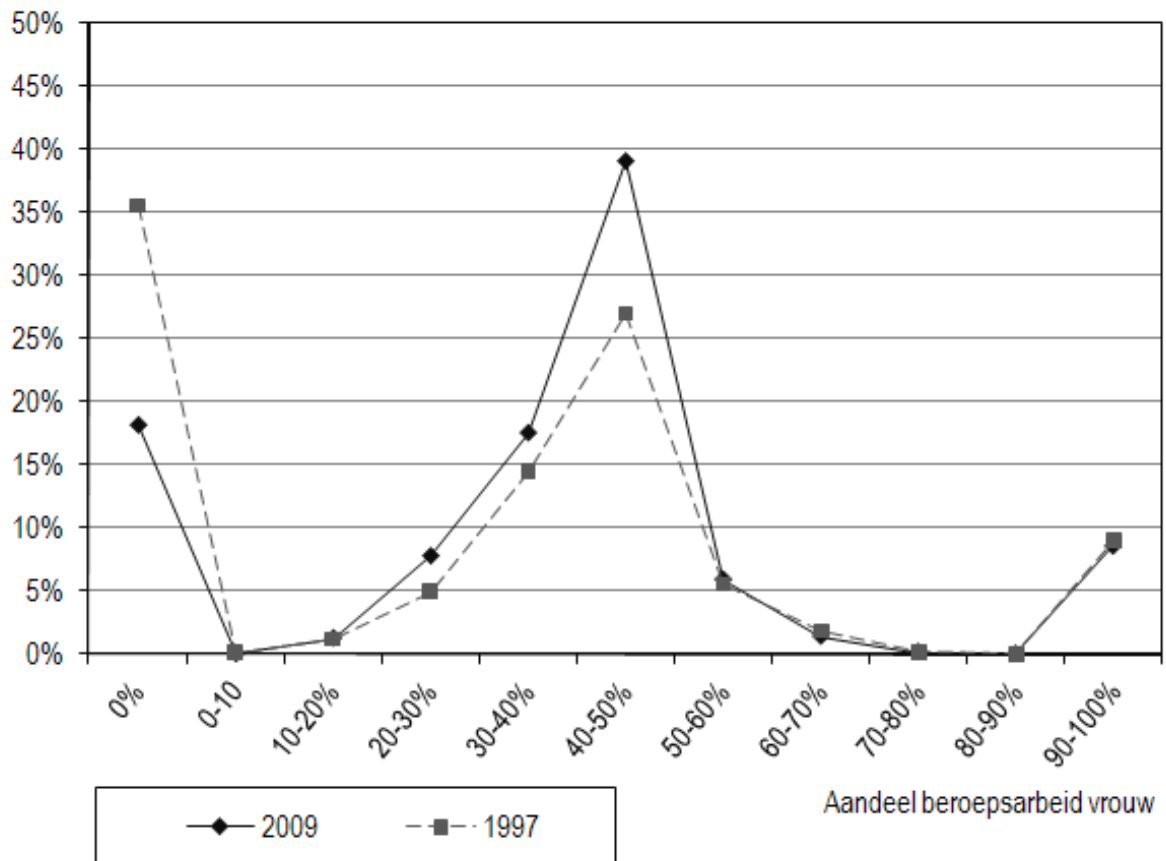
Tussen 1997 en 2009 is er een sterke daling van het aandeel niet-beroepsactieve vrouwen, een matige toename van het aandeel beroepsactieve vrouwen die 10-30 uur per week werken en een sterke toename van het aandeel vrouwen met een baan van 30-40 uur per week. De meeste mannen bevinden zich nu in de categorie 30-40 uur:

Figuur 13. Procentuele *verdeling v/m volgens het aantal uren beroepsarbeid* (18-64 jaar, zonder studenten) in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, p. 202)



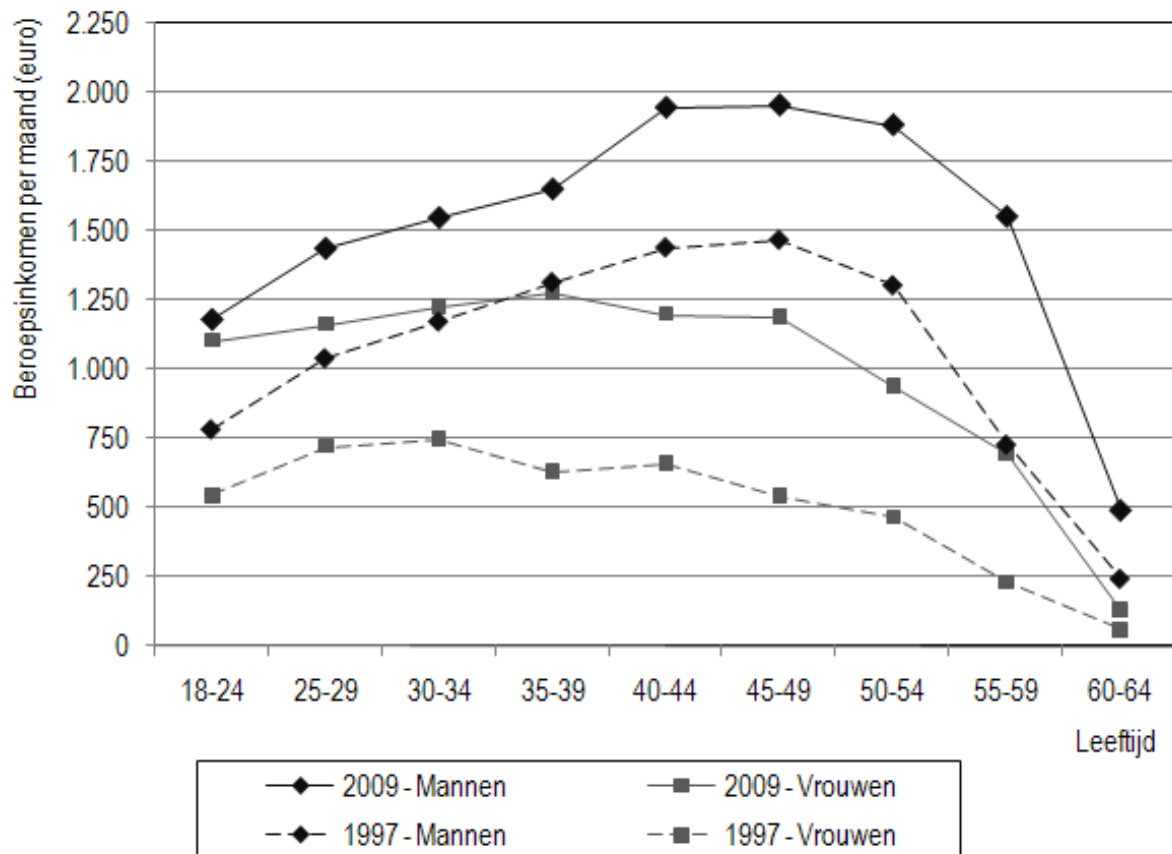
Het aandeel gezinnen waar de vrouw geen beroepsinkomen (en beroepsarbeid) heeft, daalt van 35% in 1997 tot 18% in 2009. Deze groep is in 2009 voor een beperkt deel verschoven naar de categorie 30%-40% omdat meer vrouwen deeltijds zijn gaan werken; in hogere mate naar de categorie 50%-60%; het aandeel van de categorie 60%-90% blijft gelijk; de categorie 90%-100% is in 2009 iets groter.

Figuur 14. Verdeling *aandeel beroepsarbeid vrouw in totale beroepsarbeid gezin* in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, 2010, p. 204)



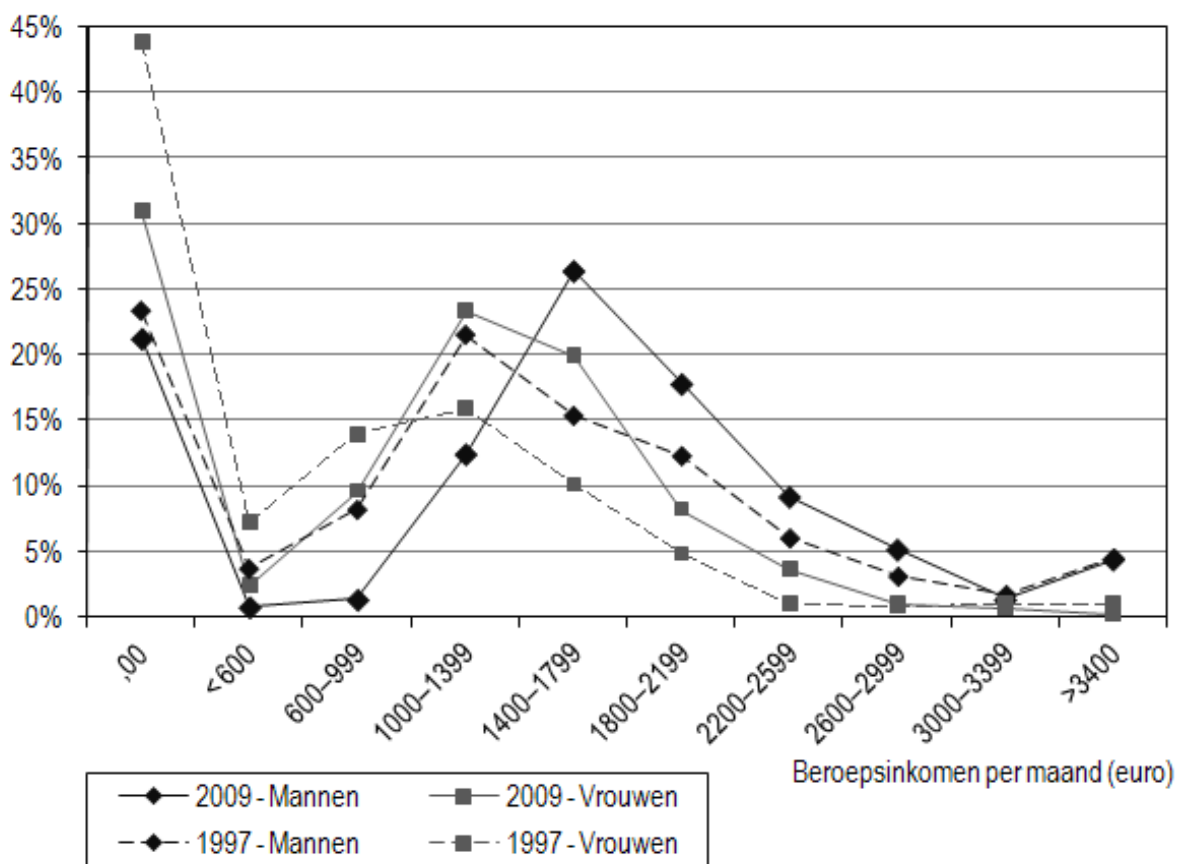
Vrouwen hebben in alle leeftijdsgroepen *gemiddeld* een lager *maandlijks netto beroepsinkomen* dan mannen en dit voornamelijk heeft te maken met het verschil in aantal uren beroepsarbeid. Vanaf 35-55 jaar stijgt het verschil in beroepsinkomen tussen vrouwen en mannen sterker dan het verschil in uren beroepsarbeid en dit wordt verklaard door de verschillen in anciënniteit, functieniveau, sector, beroepskeuze:

Figuur 15: Gemiddeld netto beroepsinkomen per maand v/m naar leeftijd in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, 2010, p. 206)



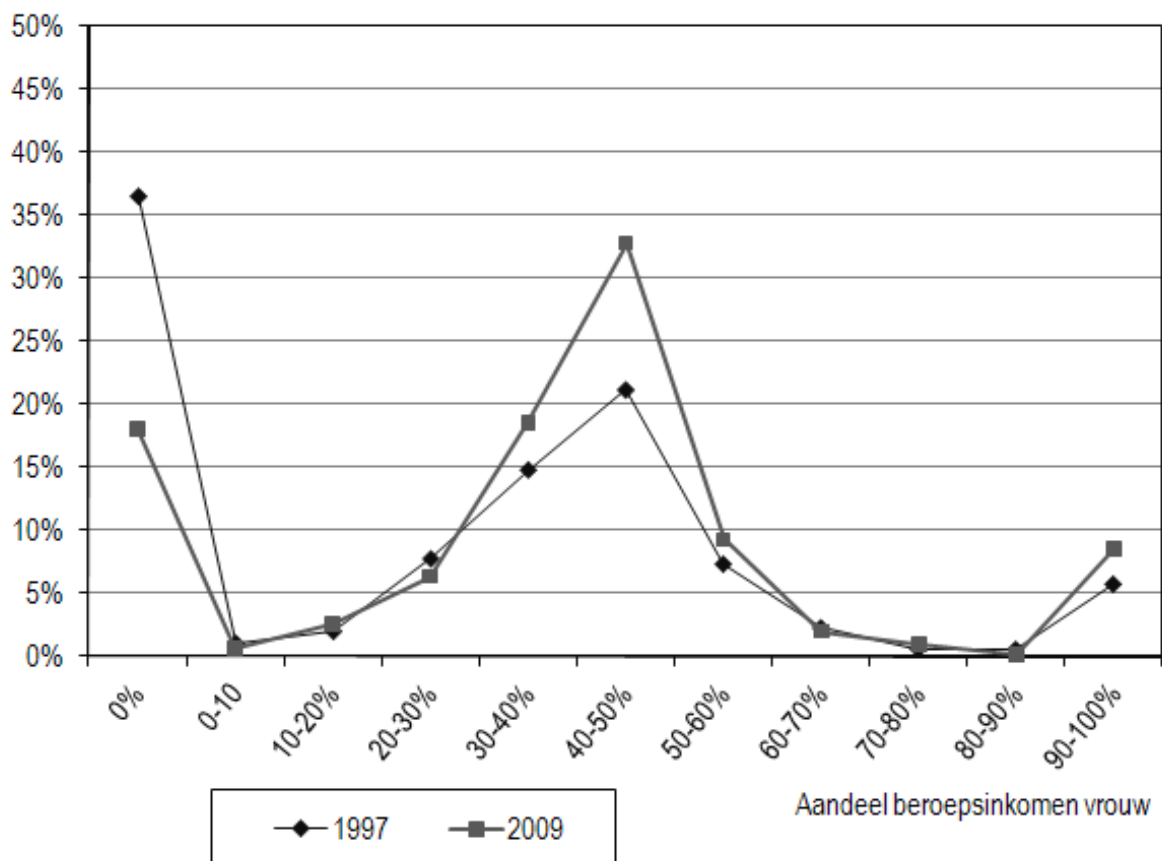
In vergelijking met 1997 liggen de curven van 2009 bij vrouwen en mannen meer naar rechts. Meer mannen en vrouwen bevinden zich in een hogere inkomensgroep, als gevolg van de stijging van de beroeps participatiegraad, het aantal gewerkte uren en de nominale lonen. De curven van 2009 v/m liggen dicht bij elkaar dan in 1997 wat betekent dat de inkomenskloof tussen vrouwen en mannen verkleind is. Het aandeel niet-beroepsactieve vrouwen zonder beroepsinkomen is sterk gedaald, het aandeel vrouwen met een laag beroepsinkomen is gering gedaald. Er is een sterke toename van vrouwen met een beroepsinkomen tussen 1000 en 1.799 euro per maand en een lichte toename van vrouwen met een hoger inkomen. Bij mannen is de verschuiving van de curve naar rechts meer het gevolg van de stijging van de nominale lonen:

Figuur 16. *Verdeling naar beroepsinkomen per maand naar leeftijdsgroepen v/m* in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, 2010, p. 207)



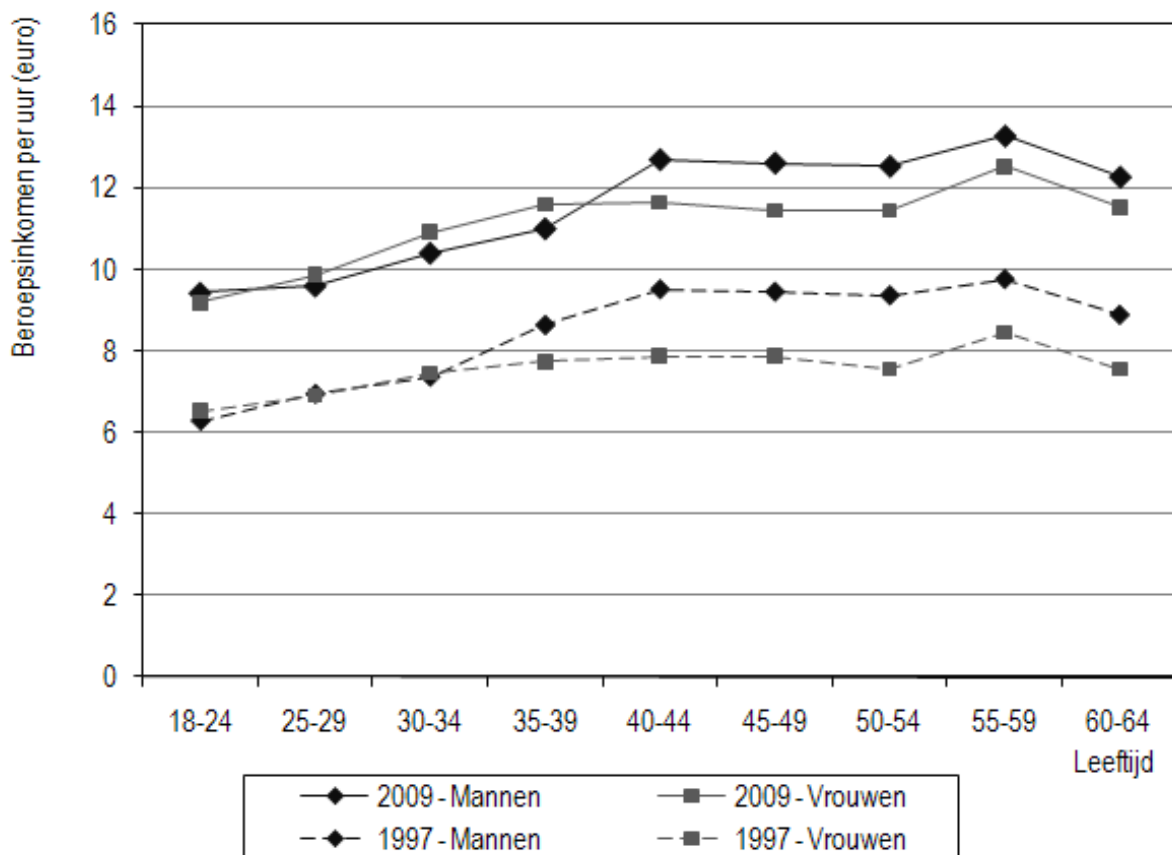
Het *aandeel van het beroepsinkomen van vrouwen in het totale beroepsinkomen van het gezin* is als volgt geëvolueerd: het aandeel gezinnen waar de vrouw geen beroepsinkomen en beroepsarbeid heeft is verminderd van 35% in 1997 tot 18% in 2009 en deze groep is in beperkte mate verschoven naar de categorie 30%-40% omdat meer vrouwen deeltijds zijn gaan werken en in grotere mate naar de categorie 40%-50% en in beperktere mate naar de categorie 50%-60% (vrouwen die gemiddeld iets meer dan hun partner verdienen):

Figuur 17. Verdeling aandeel beroepsinkomen vrouw in beroepsinkomen gezin in Vlaanderen (1997-2009) (Van Dongen, 2010, p. 209)



De analyse van *het beroepsinkomen per uur* geeft een goed beeld van de verdien capaciteit van vrouwen en mannen. In 2009 is het beroepsinkomen per uur in de leeftijdsgroep 18-24 jaar iets hoger bij mannen dan bij vrouwen en in de leeftijdsgroep 25-29 jaar iets lager. Het verschil vergroot nog in de groepen 30-34 jaar en 35-39 jaar. Rond 40 jaar kruisen de curven en is het beroepsinkomen per uur in alle leeftijdsgroepen hoger bij mannen dan bij vrouwen. Bij deze oudere leeftijdsgroepen speelt het 'traditionele patroon' nog een rol:

Figuur 18. Gemiddeld netto beroepsinkomen per uur van Vlaamse beroepsactieve mannen en vrouwen (18-64 jaar, zonder studenten) in de verschillende leeftijdsgroepen (1997 en 2009) (Van Dongen, 2010, p. 211)



De gewenste versus de feitelijke toekomstige arbeidsverdeling

De SVR³ vergeleek tevens de gewenste toekomstige arbeidsverdeling met de feitelijke arbeidsverdeling. Het blijkt dat meer vrouwen en mannen in de groep van 18-49 jaar in de toekomst een betaalde baan willen en ook voldoende arbeidsuren willen presteren. Na de leeftijd van 50 jaar willen meer mannen en vrouwen hun beroepsactiviteit vervroegd stop zetten of minder arbeidsuren presteren. 50-plussers die wel beroepsactief willen blijven zijn wel bereid om ook veel uren te werken.

Uitgangspunten van het VR Combinatiemodel

Ons algemeen principe is de deelname aan het arbeidsproces als beste formule voor gelijkheid/gelijke rechten voor vrouwen en mannen en voor hun economische zelfstandigheid-onafhankelijkheid en hun zelfontplooiing.

De staat is verantwoordelijk voor een goede sociale zekerheid (= een basisveiligheid) maar er zijn grenzen: geen zogenaamd opvoedersloon/huishoudloon/sociaal-pedagogische toelage voor de niet-beroepsactieve partner.

En verder opteren we voor:

- Een geïntegreerd beleid inzake de verdeling van beroeps- en gezinsarbeid doorheen de levensloop;
- Een wisselwerking tussen de dagelijkse leefsituatie van diverse leeftijdsgroepen op micro- en macroniveau: welke verdeling van activiteiten is nuttig en wenselijk voor welke leeftijdsgroepen en voor diverse subgroepen?
- Diverse beleidsdomeinen worden opgenomen: werkgelegenheid, sociale zekerheid, fiscaliteit, gezinsbeleid, kinderopvang, onderwijs, arbeidsorganisatie, mobiliteit,...;
- Vanuit het perspectief van individuen en hun gezinnen; van bedrijven en van de maatschappij in zijn geheel;
- Het startpunt is het individu dat de diverse activiteiten evenwichtig tracht te combineren (dus, niet de kostwinner, niet de anderhalve verdiener, niet de voltijdswerkende tweeverdieners,...);
- De leefsituatie van het individu wordt gesitueerd in de diverse gezinsvormen waarin zij/hij leeft: met of zonder kinderen, alleenstaand, gehuwd of samenwonend, hetero of holebi, nieuw samengesteld gezin, allochtoon/ autochtoon, met of zonder afhankelijke personen zoals ouderen of mensen met een handicap,... rekening houdend met haar/zijn inzet voor de samenleving en de zorg voor anderen;
- De leefsituatie van het individu wordt tevens gesitueerd in de diverse andere organisaties van de maatschappij, in het bijzonder de professionele organisaties en verenigingen;
- Het doel is dat ieder individu, binnen de maatschappelijke context, een voldoende evenwichtige persoonlijke, sociale, materiële en financiële ontwikkeling kan realiseren in alle fasen van de levensloop.

³ Van Dongen, W., Naar een meer democratische verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen in Vlaanderen?, in Dries Verlet & Marc Callens (red.), *De kwaliteit van het leven, een mozaïek van het dagelijks leven*, SVR-Studie 2010/3, p. 219-225.

Wat houdt het VR Combinatiemodel in?

In theorie beklemtoont het symmetrisch volledig combinatiemodel (en dus ook het VR Combinatiemodel) de dagelijkse uitdaging van alle vrouwen en mannen om een evenwichtige combinatie van de activiteiten te realiseren (binnen gezinnen, bedrijven, organisaties,...) en die bovendien de gewenste samenstelling van persoonlijke, sociale, materiële en financiële middelen moet opleveren. Alle activiteiten (professionele arbeid, gezinsarbeid, vrijwillige of sociale arbeid, educatie, vrije tijd en persoonlijke verzorging) worden beschouwd als productieve processen. Elke activiteit geeft een bepaalde output die tegelijk een input is voor andere activiteiten.

Naast de theoretische benadering wordt ook een normatieve benadering uitgewerkt. Deze zoekt een antwoord op de vraag hoe de samenleving in de toekomst zou moeten georganiseerd worden.

Het algemeen normatief concept is een sterke democratie in de samenleving, die volgende basiswaarden omvat: gelijkheid⁴, vrijheid⁵, solidariteit⁶ en doelmatigheid⁷ (of efficiëntie). Deze basiswaarden moeten in evenwicht zijn. Ze moeten elkaar stimuleren en elkaar tevens begrenzen. Uit die basiswaarden vloeien ook afgeleide waarden (of waarden die instrumenteel zijn voor de basiswaarden) voort zoals verantwoordelijkheid, onafhankelijkheid, duurzaamheid.

Deze 'nieuwe' normatieve benadering verschilt niet met de traditionele benadering wat de keuze van de waarden betreft maar wel wat de weging van die waarden betreft (evenwicht versus onevenwicht).

⁴ Gelijkheid verwijst naar de relatieve situatie of positie van de verschillende soorten actoren met betrekking tot gender, leeftijd, educatie, beperkingen,... Er zullen altijd verschillen of ongelijkheden bestaan. De samenleving moet bepalen welke verschillen als onaanvaardbare sociale ongelijkheden worden beschouwd. Binnen de gezinnen is gelijkheid inzake tijdsverdeling nodig maar op een graduele manier: keuze voor een aantal mogelijke opties maar tot op een bepaald niveau. De basisdoelstelling is dat bijvoorbeeld bij koppels de professionele arbeid, gezinsarbeid en andere activiteiten min of meer gelijk verdeeld zijn.

⁵ Alle actoren hebben nood aan voldoende vrijheid om hun activiteiten te bepalen en dit bij het kiezen van doelen, middelen, procedurekeuze, timing,... Het concept vrijheid is equivalent met het concept diversiteit tussen de actoren met respect voor de verdeling van activiteiten en middelen. Diversiteit is een belangrijke voorwaarde en incentive voor een succesvol adaptatieproces van alle actoren binnen de samenleving. Individuen en gezinnen achtergrond maar binnen bepaalde grenzen. Er is dus een diversiteit aan moeten voldoende vrijheid hebben om arbeid te verdelen conform hun eigen 'historische' gezinstypes.

⁶ Er moet voldoende solidariteit tussen de actoren zijn. Als gevolg van bepaalde beperkingen of afhankelijkheden moeten bepaalde groepen binnen de samenleving ondersteund worden door andere groepen, zowel in monetaire als in niet-monetaire termen. Een efficiënt solidariteitssysteem is gebaseerd op een adequaat collectief systeem met voldoende financiële middelen voor sociale investeringen. In dat kader is er ook nood aan een hoog niveau van verantwoordelijkheid van mensen die in staat zijn om bijdragen te leveren aan het collectieve systeem op basis van hun professionele arbeid. Het aandeel professioneel actieve vrouwen en mannen is hoog genoeg (voldoende werkuren, werkdagen per week en voldoende jaren in de totale loopbaan) om een voldoende brede collectieve basis te financieren voor sociale investeringen die ten goede komen aan professioneel actieve en inactieve personen.

⁷ Een democratie moet voldoende doelmatig of efficiënt zijn met de integratie van persoonlijke, sociale, materiële en financiële elementen. De totale (monetaire en niet-monetaire) waarde van de output van de activiteiten moet groter zijn dan de totale waarde van de input. Er moet dus een meerwaarde gerealiseerd worden.

In de praktijk impliceert het VR Combinatiemodel, dat vrouwen en mannen in de diverse levensfasen voldoende tijd moeten kunnen besteden aan de diverse activiteiten. Bijgevolg moeten zoveel mogelijk vrouwen en mannen op beroepsactieve leeftijd een volwaardige job kunnen combineren met andere activiteiten, aangepast aan de persoonlijke en gezinsomstandigheden.

De volwassene heeft dus de verantwoordelijkheid om aan het beroepsleven deel te nemen. Wegens specifieke redenen kan men wel van beroepsarbeid vrijgesteld worden mits te voldoen aan een aantal voorwaarden die algemeen aanvaard worden. Deze erkende vrijstellingen geven dan recht op een voldoende hoog vervangingsinkomen⁸. Er bestaat ook een reeks onderbrekingen voor gezinsspecifieke situaties. Deze onderbrekingen worden al dan niet volledig gelijkgesteld. De vraag is of deze gezinsspecifieke onderbrekingen niet beter gestroomlijnd kunnen worden.⁹

De verantwoordelijkheid van vrouwen en mannen om beroepsactief te zijn hangt samen met de verantwoordelijkheid van de overheid om gepaste en diverse kwaliteitsvolle banen te creëren.

Wat met de vrije keuze om al dan niet beroepsarbeid te verrichten?

Het beleid bevat maatregelen voor tweeverdieners en voor eenverdieners. Er bestaat dus de vrije keuze om al dan niet beroepsactief te zijn. De vraag is of deze optie van vrije keuze, zoals ze nu wordt ingevuld, past binnen een sterke democratie? Bij het principe van de absolute vrije keuze neemt een aantal mannen bijvoorbeeld niet de verantwoordelijkheid om (voldoende) gezinsarbeid te verrichten en een aantal vrouwen neemt niet de verantwoordelijkheid om beroepsarbeid te verrichten.

Koppel je de vrije keuze aan doelmatigheid, dan komen we bijvoorbeeld in een verhouding van één moeder die zorgt voor één of twee kinderen gedurende enkele jaren en die eventueel nog thuisblijft wanneer de kinderen al naar school gaan, terwijl diezelfde kinderen ook al zeer vroeg terecht kunnen (deeltijds of voltijds) in collectieve voorzieningen waar er een verhouding is van één werkn(e)em(st)er op meerdere kinderen.

Primeert de vrije keuze boven gelijkheid, dan gaat het voor ons om een uitgeholde gelijkheid. Er is bijvoorbeeld solidariteit van beroepsactieve vrouwen naar niet beroepsactieve vrouwen en niet vice-versa (substantiële transfers van beroepsactieve vrouwen gaan naar afgeleide rechten van niet beroepsactieve vrouwen).

Voor de Vrouwenraad is de vrije keuze om niet-beroepsactief te zijn nog mogelijk. Deze vrije keuze wordt echter begrensd door de andere basiswaarden en bijgevolg is er een voorwaarde aan die vrije keuze verbonden, namelijk het betalen van een bijdrage (zie verder).

⁸ Nu bestaan er al sinds geruime tijd een reeks vrijstellingen die via de sociale zekerheid geregeld worden: ziekte, invaliditeit, werkloosheid, pensioen, moederschapsverlof, vaderschapsverlof, jaarlijkse vakantie.

⁹ Nu bestaan er al sinds geruime tijd tijdelijke vrijstellingen voor gezinsspecifieke situaties: ouderschapsverlof, klein verlet, loopbaanonderbreking/tijdskrediet; thematische verloven zoals verlof om een zwaar ziek familielid te verzorgen, palliatief verlof,...

Vlaamse Gezinsconferentie 2012 over keuzevrijheid¹⁰

Tijdens de conferentie 'Gezinsbeleid in Vlaanderen. De inzet vandaag. De uitdaging Morgen' was een van de workshops gewijd aan het thema 'Gezinsbeleid als ondersteuning van gezin, werk en zorg.'

De discussietekst wierp een aantal vragen op: Welke rol speelt het beleid op het vlak van het thema combinatie arbeid, gezin en zorg? Hoe kan de toegenomen werkzaamheidsgraad gecombineerd worden met de toegenomen verwachtingen naar het thuis opnemen van de zorg (of de vermaatschappelijking van de zorg; een doelstelling van het Vlaamse zorgbeleid)? Bepalen de voorkeuren van vrouwen en mannen met betrekking tot arbeid, gezin en zorg hun keuzes op dat vlak?

Vergelijkend onderzoek bij deeltijds werkende vrouwen bijvoorbeeld, laat uitschijnen dat de meeste deeltijds werkende vrouwen daar bewust en vrijwillig voor kiezen en dat dit ook aan hun voorkeur voldoet. De auteurs merken op dat voorkeuren niet los staan van de maatschappelijke en culturele context waarin ze worden gevormd. Volgens hen is er een sterk verband tussen het aandeel vrijwillig deeltijds werk en de mate waarin vrouwen worden geacht deeltijds te werken. Van belang zijn ook de structurele hindernissen. Zo zouden heel wat laaggeschoolde moeders met een jong kind, die op het moment van de bevraging niet werkten, wel willen werken als ze daartoe de mogelijkheid zouden hebben. Verder stellen de auteurs dat het gezinsbeleid op het vlak van combinatie arbeid, gezin en zorg, grotendeels een mainstream beleid is waarvan vooral de midden- en hoger opgeleiden genieten, terwijl de laagst opgeleiden met de hoogste noden als het ware worden uitgestoten. Voor bijzondere doelgroepen is er bijgevolg dan een specifiek doelgroepenbeleid nodig.

Vervolgens geven de auteurs een insteek over het normatief kader 'waarheen met het gezinsbeleid vanuit een welzijnsstandpunt?' Dit is een complexe materie omdat er moet rekening gehouden worden met vier overwegingen met het oog op een correcte welzijnsbeoordeling:

- Welzijn is multidimensioneel: het welzijn van mensen hangt onder meer af van de hoogte van hun inkomen; van de tijd die ze hebben om te combineren en van de overblijvende tijd voor andere activiteiten.
- Hoe tijd en inkomen als dimensies van welzijn integreren? Voor bepaalde individuen of gezinnen is tijd eerder de bron van welzijn terwijl dat voor anderen het inkomen is. Een mogelijke benadering voor het beleid om hiermee om te gaan is 'het respect voor voorkeuren'. Het sluit aan bij 'keuzevrijheid' en bij 'vraaggestuurd ondersteuningsbeleid'.
- Bij het uitgangspunt 'respect voor voorkeuren' moet ook rekening gehouden worden met het feit dat feitelijke keuzes van mensen beïnvloed worden door enerzijds de feitelijke keuzemogelijkheden en de beperkingen die daaruit voortvloeien en anderzijds de evoluties inzake normen en waarden die individuele voorkeuren beïnvloeden. Bijgevolg mag keuzevrijheid niet verengd worden tot 'feitelijk gemaakte keuzes' want keuzevrijheid houdt ook in dat de reële keuzemogelijkheden die uit het flankerende beleid voortvloeien kritisch bekeken worden.

¹⁰ Frank Vandenbroucke en Wim Van Lancker, *Gezinsbeleid als ondersteuning voor de combinatie van gezin, werk en zorg*, discussietekst workshop Vlaamse Gezinsconferentie, 15 mei 2012.

- Vanuit een rechtvaardigheidsbenadering moet rekening gehouden worden met het welzijn van een aantal gezinnen dat zich op een veel lager niveau bevindt dan dat van heel wat andere gezinnen. Deze gezinnen/personen met een lager welzijnsniveau zijn daar niet persoonlijk verantwoordelijk voor. Het kan te maken hebben met laaggeschoold zijn, het hebben van grote zorgnoden, handicap of chronische ziekten, de gevolgen van een scheiding of een overlijden van een partner, e.d.

Er zijn ook grenzen aan het 'respect voor voorkeuren'. Het gezinsbeleid moet afwegingen maken op basis van prioriteiten die ze onderkent en de betaalbaarheid ervan. Maar respect voor voorkeuren betekent wel dat die afwegingen moeten rekening houden met de voorkeuren van mensen wanneer ze reële keuzes kunnen maken.

Wat met strikte gelijkheid?

Laat je gelijkheid primeren dan kom je tot een model waar bijvoorbeeld iedereen gedurende x-aantal jaren voltijds moet werken en er nauwelijks één of een zeer beperkt aanbod is van tijdelijke uitstapmogelijkheden. Dit systeem gaat dan ten koste van enige keuzevrijheid. Je kan niet of nauwelijks kiezen om de beroepsarbeid even te verminderen.

De klemtoon ligt dus niet enkel op een evenwicht tussen gelijkheid en vrijheid. Te veel gelijkheid of te veel vrijheid leidt tot ondoelmatigheid. Een sterke democratie wordt dus in de hand gewerkt door een evenwichtige combinatie van bovenstaande waarden.

Wat met de waarden solidariteit en efficiëntie?

Niet alleen vrijheid en gelijkheid zijn centrale waarden in het model, ook maatschappelijke solidariteit en efficiëntie. Deze twee waarden moeten ook in voldoende mate worden gerealiseerd. In dat opzicht begrenzen ze de andere twee basiswaarden. De vier basiswaarden moeten dus samen worden gerealiseerd tijdens de permanente arbeidsverdeling in de maatschappij, in een sterk evenwicht.

Op die manier wordt de oude tegenstelling tussen de waarden vrijheid en gelijkheid overstegen en vervangen door een permanente zoektocht naar een evenwicht tussen de vier basiswaarden in het dagelijkse leven van mannen en vrouwen.

Wat is een normale 'volwaardige' baan in het VR Combinatiemodel ?

In het VR Combinatiemodel bedraagt een normale 'volwaardige' baan 35 u per week als gemiddelde gedurende een beroepsloopbaan, zonder verplaatsingstijd en met inbegrip van de mogelijkheden om uit te stappen tijdens de loopbaan. Deze onderbrekingsperiodes gelden als gelijkgestelde dagen. Rond deze norm liggen alle banen verdeeld, van de kleinere tot de grotere. Deze kleinere en grotere banen komen minder voor naarmate het aantal uren meer afwijkt van de norm 35u. Het is de bedoeling dat de meesten (ongeacht de gezinsvorm) het gemiddelde van 35u per week bereiken. 35u wordt dus beschouwd als voltijdse arbeid.

Mannen en vrouwen presteren dus voldoende uren beroepsarbeid gedurende een voldoende lange periode van hun loopbaan en ondertussen leveren ze bijdragen aan het financiële draagvlak van de overheid zodat voldoende collectieve middelen beschikbaar zijn om te investeren in risico's die mensen lopen en in afhankelijke personen (kinderen, personen met een handicap, langdurig zieken, personen met onvoldoende opleiding, enzovoort).

Het model biedt de mogelijkheid om gedurende bepaalde perioden in de levensfase de tijdsverdeling aan te passen aan de persoonlijke behoeften en aan de gezinsnoden, bijvoorbeeld het aantal uren beroepsarbeid per week te verminderen of te vermeerderen.

In de praktijk komt het er op neer dat iedere afgestudeerde vanaf een bepaald moment in de toekomst de keuze zal hebben om:

- beroepsactief te zijn: voltijds of deeltijds of tijdelijk minder of tijdelijk niet beroepsactief inclusief het pakket van de onderbrekingsperiodes/gelijkgestelde periodes en de daaraan gekoppelde uitkeringen;
- niet beroepsactief te zijn: nooit of niet gedurende een bepaalde periode die buiten de onderbrekingsperiodes/gelijkgestelde periodes en de daaraan gekoppelde uitkeringen valt maar dan wel omwille van de principes van gelijkheid, solidariteit en verantwoordelijkheid een (basis)bijdrage¹¹ betaalt (door de persoon zelf of door de partner) in het kader van de sociale zekerheid.

Vrouwen en mannen presteren ook voldoende uren gezinsarbeid per week. De normale huishoudelijke taken liggen verdeeld rond circa 25u gezinsarbeid per week, met een brede variatie tussen 10 en 50u per week. Het is de bedoeling dat hierin naar een m/v evenwicht gezocht wordt, overeenkomstig de verdeling in figuur 7.

Het VR Combinatiemodel laat alle mogelijke keuzes en combinaties toe binnen de begrenzing van de klokcurve. Kortom: een voldoende hoge beroeps participatie van vrouwen en mannen met een voldoende gelijke verdeling van beroeps- en gezinsarbeid en voldoende vrijheid voor eigen keuzes.

Het VR Combinatiemodel geven we een concrete invulling in volgende beleidsdomeinen met aandacht voor kwaliteitsvolle beroepsarbeid en degelijke en sluitende randvoorwaarden in functie van het volledig combinatiemodel:

- Werkgelegenheidsbeleid: Federaal memorandum [Werk 2011](#)
- Sociale zekerheid: [Individuele rechten in de sociale zekerheid](#) en [Gelijkgestelde periodes](#)
- Inkomstenbelasting: [De inkomstenbelasting vanuit genderperspectief](#)
- Kinderopvang/maatschappelijke positie van kinderen
- Flexizekerheid en werktijdenregeling vanuit genderperspectief

Bronnen

CANTILLON, B. Hoe sociaal en zeker is de sociale zekerheid nog? Reflecties over de toekomst van de sociale zekerheid in België, in *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, 4^e trimester 2005.

VANDEBROUCKE, F. en VAN LANCKER, W., Gezinsbeleid als ondersteuning voor de combinatie van gezin, werk en zorg, discussietekst workshop Vlaamse Gezinsconferentie, 15 mei 2012.

¹¹ Dit principe wordt verder toegelicht in de tekst over sociale zekerheid.

VAN DONGEN W, D. DANAU EN D. VLOEBERGHS, *Samenvatting Algemeen Eindrapport FBA project*, CBGS, Universiteit Antwerpen en ECWS, Brussel, 2002.

VAN DONGEN, W., BECK, M. en VANHAUTE, E., *Gezinsleven en beroepsleven. Het combinatiemodel als motor voor de actieve welvaatsstaat*, CBGS-publicaties, Leuven-Apeldoorn, Garant, 2001

VAN DONGEN, W. et al., Naar een nieuw model, In *Vrouwenraad. Werken voor je pensioen*, eerste trimester 2006.

VAN DONGEN, W., *Democracy of daily life in the Western World. The Combination Model as the basis for an integrated policy for the division of professional and family labour*, voorlopige versie van te publiceren rapport, 2006-2007.

VAN DONGEN, W., *Naar een democratische arbeidsverdeling in Vlaanderen en Europa? Het Combinatiemodel als basis voor een geïntegreerd beleid*, SVR-Studie, 2008/1, Studiedienst van de Vlaamse regering, Brussel, 2008.

Van Dongen, W., Naar een meer democratische verdeling van beroepsarbeid en beroepsinkomen in Vlaanderen?, in: Dries Verlet & Marc Callens (red.), *De kwaliteit van het leven, een mozaïek van het dagelijks leven*, SVR-Studie 2010/3, Brussel, 2010.

www.time-use.be (TOR-onderzoeksgroep VUB)

Vrouwenraadstandpunten en memoranda